

Bize İrrasyonel Davranan İş Adamı Lazım

Yaprak Özer / İndeks İletişim, Yönetim Kurulu Başkanı

Ekonomist Murat Yülek, üretken bir akademisyen. Dikkatimi çeken özelliklerinden biri, tüm çalışmalarını küresel ortamda, farklı yabancı iktisatçılarla ortak üretiyor. Çalışmaları sanırım 9-10 kitaplık bir kütüphane oluşturuyor. Bu yazıda, akademik piyasaya aynı anda çıkan iki iktisadi analizine odaklanmak istiyorum. Biri; "Money Matters". Standart makro ekonomik modelin iflas ettiğini, finans sektörünün rolünü makro modelin içine yansıtamadığı için krizleri öngöremediğimizi söylüyor. İkincisi; Japonya-Güney Kore kıyaslaması. Bu iki ülkedeki sıçrama ve durağanlaşmayı analiz ediyor. Tanıdık öykünme; "bizim neyiz eksik?". Sivri çözüm getiriyor. Mealen; "Bize mantar gibi biten tüccar müteşebbis değil, Nuri Demirağ gibi sanayici müteşebbis gerek. İşte bizim eksikimiz bu!" diyor. Ne acıdır ki, günümüz iş adamları yerine geçmişte kendi ellerimizle tarihe gömdüğümüz birini model almak üzere konuşmaya devam ediyoruz. Sorularımı ve Yülek'in yanıtlarını keyifle okumanız dileğiyle:

Krizleri neden göremiyoruz, iktisat biliminde problem mi var?

Evet. Teknolojinin geliştiği, elektronik araçların iktisat ilminin emrine verildiği, çok sayıda iktisatçının yetiştiği, gelişmiş büyük üniversitelerin iktisat bölümlerinin olduğu bir dünyada biz 2007-2008'i göremedik. Birdenbire içine düştük. O zaman iktisatta mı yoksa iktisadın yaklaşımında mı bir problem var? Bunun gibi anomali, anlaşılması güç ve açıklamadığımızı bilmece var.

Davranışsal mı?

Davranışsal faktörlerin işin içine girmesi anahtar bir şey. Açıklayamadığımız çok sayıda olgu var.

Standart model bugün irrasyonel dünyaya cevap veremiyor diyelim, geçmişte veriyor muydu?

"Normal zamanları" iktisat bilimi açıklayabiliyordu. Ama ne zaman ki, öngöremediğimiz bir kırılma yaşıyoruz, o zaman o açıklamanın içinde olduğumuz dünyayı tam olarak yansıtmadığı ortaya çıkıyor.

"Normal zaman"ı tanımlar mısınız?

2001-2007 arası normal ve iyi bir zamandı. Büyümenin olduğu, krizlerin olmadığı, enflasyonun düşük olduğu, başka bir takım makro dengelerde problemleri olan, ama bunların halkın veya şirketlerin günlük hayatına yansımadığı dönemlerden bahsediyoruz.

Normal dönem mi yoksa "arzulanan dönem" mi demek istiyorsunuz?

Arzulanan dönem için belli bir büyüme olacak ki, kişi başına gelir artacak, enflasyon düşük olacak ve diğer göstergeler rahatsız edici boyutlarda olmayacak. (cari açık, bütçe açıkları vs.) Bir örnek; 1990'ların başından beri Japonya büyümüyor, enflasyon sıfırın biraz üzerinde biraz altında. Temel iktisat kitaplarında yer alan eğer parasal genişleme olursa enflasyon olur veya bu bir tartışma da olsa para politikası büyüme üretebilir gibi kavramların hiçbiri şu anda Japonya'da gerçekleşmiyor. Normal iktisat dediğimiz bilim demek ki gerçek dünyayı yansıtmıyor.

Bütün öğretileri çöpe mi atacağız, başka bir iktisat mı doğacak?

İktisat doğuyor şu anda. Başka bir iktisadın doğması bütün varsayımların değişmesi manasında değil.

Finansı hafife mi almışız yani?

Hafife almışız. Bankacılık sistemi öyle bir sistemdir ki tasarruf yapanın tasarrufunu alır, sabit getirili bir fonksiyonla diyelim kredilere dönüştürür. Fakat bankacılık sistemi bu kadar basit bir sistem değil.

Tam tersine kendi kendine para yaratan, büyüyen ve bir süre sonra kontrol dışına çıkabilen bir sektör.

Bizdeki gayrimenkul balonu standart modele uyuyor mu?

Bizim şöyle bir şansımız var: gayrimenkul konusunda büyüme oldukça kontrollü oldu. İstanbul'daki ortalama gayrimenkul fiyatları hala oldukça düşük. Seviye olarak da büyüme olarak da düşük.

Türkiye'de şu an içinde bulunduğumuz durumu bir kriz olarak niteler misiniz?

Nitelemiyoruz. Son bir senede ekonomi yavaşlamaya girdi. TÜİK rakamlarına baktığımız zaman %5'lik büyümeler gördük fakat piyasaya baktığımız zaman piyasada sektörler arasında en azından bir problem var. Bazı sektörler iyi ama bazıları değil.

Büyümeyi sokağa çıktığımızda görmememiz başka bir matematik diliyle mi üretildiğini gösteriyor?

Biz iktisatçılar olarak ancak elimizdeki rakamlarla konuşabiliriz.

Siz iktisatçılar, ABD krizinden sonra rakamları yorumladık, piyasayı göremedik dememiş miydiniz?

Kriz şu anda beklemiyorum, çünkü hala Türkiye'deki makro dengelerin güçlü olduğunu görüyorum. Makro dengeler eğer çok güçsüz olursa veya çok şişerse kriz gelebilir. Cari açığımız %5'in altında. İnsanlar bizim iktisat temel kitaplarında yazdığımız gibi birer rasyonel robot değil. Çok daha sofistike yaratıklar ve çoğu zaman da bu düşünce mekanikleri veya düşünce dinamikleri günlük olaylardan, siyasi, siyasi olmayan, ailevi konulardan etkilenebiliyor. Dolayısıyla bunları robot gibi alıp makro modelin içine rasyonel beklentiler teorisine koyduğunuz zaman o zaman krizleri göremiyorsunuz.

Türkiye için öngörünüz ne, Türkiye’den bir çıkış bekliyor musunuz?

Türkiye’nin ne yapmadığını ne yapması gerektiğini biliyoruz. Üretim var, markalı üretim yok. Teknolojiyi kullanıyoruz, teknolojiyi üretmüyoruz, geliştirmüyoruz. Makinelerimizi tasarlayıp kendimizin üretmesi kimsenin önem vermediği kritik bir konu. Hepsi eğitime, ekonomi politikasına dayanıyor.

Diğer yeni kitabınız Japonya ve Güney Kore kıyaslaması. Onlar ne yaptı da biz yapamadık?

Dünyada devlerin yanında, iki tane ana büyük sanayi ülkesi var. Önemli ülkeler bunlar: Japonya ve Almanya. Bunlar nispeten daha düşük nüfuslara sahip olmalarına rağmen orantısız bir sanayi üretimine ve ihracatına sahipler. Bir de Kore hikayesi var. Kore geriden gelmesine karşın, alanını değiştirerek sanayi üretimine giren Japonya’ya yetiştiğini gördüğümüz bir ülke. 50 milyon nüfuslu Kore’nin ihracatı (sanayi ürünü bazlı) 140 milyon nüfuslu Japonya’nın ihracatını geçti.

Bu ülkelerin insan dışında kaynağı var mı?

Japonya’nın da Kore’nin de söylediği bir tek şey var, ülkeleri kalkandıran faktör insan. Coğrafi olarak düz alanı olmayan, son derece sınırlı bir ülkede bizim şu andaki rakamlarımıza kıyasla beş katımız kadar ihracat yapıyorlar ve bunun tamamı tabii kaynağa dayanmayan yani bilim, teknoloji ile üretilmiş sanayi ürünleri. Kore’deki de Japonya ile aynı trend. Yaklaşık 50 sene farkla.

Strateji koyuyor, yalpalamadan peşinde gidiyorlar?...

“Yalpalamamak” şu demek: örnek vereyim; nükleer reaktör teknolojisi. Dünyada bu teknolojiye sahip olan 6-7 ülke var. Elektrik üretiyorsunuz. Türkiye-Kore’de 1958’de başlayan bir süreç, 1970 sonunda ilk reaktörlerini yaptılar, bizim hala bir reaktörümüz yok. Teknoloji ve parça olarak 1990’lı yıllarda yerlilik oranını %90’ın üzerine çıkardılar. Başka bir örnek: yurt dışına ne zaman kaç kişi gönderecek, kaç dönecek, nerede çalışacak... Hükümetler değişse de sahiplik duygusu değişmeyen ülkenin adı Kore.

İnsan kaynağımızı akademisyen ve iktisatçı olarak takip ediyor muyuz?

Takip etmüyoruz. Örnek:1950’li yıllardan beri uçak mühendisi yetiştiriyoruz; İstanbul Teknik Üniversitesi’nde başlamış. Sonra ODTÜ... Çok iyi hocalarımız, süper öğrencilerimiz var, ama bunu pratik olarak uçak yapımına dönüştüremedik. Meşhur hikaye var: Nuri Demirağ. Bitmiş bir fabrikayı biz kapattık. O fabrika aynı zamanda dizayn yapıyordu. Nuri Demirağ çok enteresan bir müteşebbis tipi. “Tüccar müteşebbis” değil, “sanayici müteşebbis”. Sene 1930, devam ettiremedik.

Sanayici müteşebbis derken girişim kültüründen söz etmiyorsanız değil mi?

AR-GE yapan sanayici müteşebbis daha değerli ve nadir. Türkiye’nin büyük grupları sanayiden çıkıyor; dedeler daha sanayi odaklı. Bu grupların şu anda çok büyük kaynakları oluşmuş ama sanayiye zor gördükleri için oradan çıkıyorlar.

Peki sizce bu rasyonel bir davranış mı?

Son derece rasyonel. İş adamları bakıyorlar, sanayi üretimi yapmak son derece zor. İrrasyonel sanayi müteşebbisleri lazım.

Ülke için rasyonel mi?

Ülke için rasyonel değil.

O zaman bize irrasyonel davranan iş adamları mı lazım?

Tabiri caizse bize “sanayi delileri” lazım. Bilim delileri, teknoloji delileri lazım. Toplumun önüne model olarak koyacağımız insanlar bunlar. Raflara koyduğumuz örnekler bence sakıncalı örnekler.